

AKADEEMILISE RAHVALUULE SELTSI KOGUMISKONVERENTS

ARS-i kogumiskonverents „Osalus + vaatlus + salvestus = ?” toimus 28. oktoobril 2010 Eesti Kirjandusmuuseumis. Seekordsel konverentsil olid tähelepanu all teabe edasikandumise ja talletamise traditsioonilised vormid: osalus ja kogemus, õppimine ja õpetamine.

Sille Kapper (TLÜ) jagas suviseid kogemusi 2010. aasta Viljandi pärimusmuusika festivalilt, mille teemaks oli tants. Päevikumärkmeid ja muljeid refereerides avanes pilt vahetutest tunnetest, mõtetest, kuuldust ja nähtust kontsertidel ning õpitubades, osutades nt improvisatsiooni osakaalule erinevates spontaansetes tantsusituatsioonides. Ettekannet rikastasid videonäited, mis illustreerisid erinevaid tantsimisviise ja spontaanse tantsu teket.

Juha-Matti Aronen (TÜ), pikaagegne ingeri tantsu vahendaja, vaatles tantsu kui kogumisobjekti, arhiivimaterjali ja rekonstruktsiooni, ingeri tantsutraditsioone ja nende uurimist. Samuti osutas J.-M. Aronen tõigale, et tants on hea vahend identiteedi loomiseks ka siis, kui keeleoskus on vähene. Esineja tutvustas ka kaheksa aastat tegutsenud Tartu ingerisoomlaste seltsi rühma Röntyskä tegevust, arutledes, kuidas rahvapärase tantsu taas elustamine rühmas on õnnestunud ja millised on olnud probleemid.

Eda Pomozi (Budapesti Loránd Eötvösi Ülikool ja TÜ) kõneles Budapesti Ülikooli Eesti mängutoast, mis on põnev pärimuspedagoogiline eksperiment. E. Pomozi vahendas oma kogemusi ja muljeid tudengite soovil 2006. aasta kevadtalvel alanud Eesti mängutoa nime kandnud üleülikoolilisest

vabaaineseminarist. Esineja on seitsme semestri jooksul tutvustanud ungari ja ka udmurdi üliõpilastele Eestit pärimuskultuuri kaudu: mängides jameisterdades, koos muinasjuttude, laulude ja muusikaga, olles ise nii õpetaja kui ka informandi rollis.

Helen Kõmmus (EKM ja Tampere Ülikool) vahendas oma ettekandes endale kui etnomusikoloogile ja rahvapilliharrastajale osaks saanud haruldast osalusvaatlust ungari viimase traditsioonilise torupillimängija Istvan Páli (1918) õpilasena. Õpilase rolli traditsioonilise pillimehe mängu- ja õpetamisstiili uurimisel tajus esineja loomuliku, tulemusrikka, nii õpilasele kui ka õpetajale huvipakkuvat kogemust. Tema eeliseks oli ka eesti torupilli mängimise oskus. H. Kõmmus näitas foto- ja videomaterjali vahendusel õppeprotsessi, kirjeldas välitöid, tõi näiteid eesti ja ungari torupilli ehituse ja toonitekitamise ning ka mängutehnika õpetamise erinevusest, tuginedes ennekõike I. Páli traditsioonilistele õpetusvõtetele.

Jaanika Hunt (EKM ja TLÜ) andis ülevaate septembris 2010 toimunud Tartu Ülikooli folkloristika osakonna korraldatud Kihnu välitööretkest. Vaatluse all oli kogumissituatsiooni korraldatus ja improviseeritus, intervjueeritava seotus või sidumatus kogumispiirkonnaga ning sellega kaasnevad eelised ja probleemid, kogumisel ette tulnud probleemistik salvestamiseks ja arhiveerimiseks loa küsimisel ning Kihnu tänapäev ja inimesed: elatusalad, argipäev, rietus, usund. Ettekannet illustreeris valik fotosid välitöödeelt.

Moon Meier (EKM ja TÜ) jätkas eelkõneleja alustatud teemat, keskendudes Virve Kõstri ja Raina Kiviselja jutu- ja lauluõhtule, mis oli spetsiaalselt kogujate jaoks korraldatud. M. Meier tõi esile kuulnud uskumus- ja kogemused, jutustamislaadi ning lugude kaudu kajastuva vaprate naiste maailma. Ta osutas samuti, et Kihnu on mandriinimesele vaimses ja füüsilises tähenduses eksootiline piirima, kus elatakse ja ollakse isemoodi.

Ave Tupits (EKM) tutvustas sügisel 2010 Eesti Kultuurkapitali toel alanud ERA teatripärimuse kogumise projekti, millest kogumispraktika raames võtsid osa ka rahvaluule ja etnoloogia magistrandid ning vabatahtlikud tudengid. Ettekandes toodi välja esialgsed kogumistulemused ja muljed, kõne all oli ka kogujaetika. Samuti võis slaidiesitlusest lugeda mõningaid näiteid senikogutud materjalist, sh peale teatrifolkloori ka muud.

Kristel Kivari (TÜ) andis ülevaate doktoriõppe raames tehtud tänapäeva rahvausundi teemalistest välitöödest Kirna mõisas. Juttu tuli *new age*'i ideoloogiast, tervenemistest, sealsete patsientide kogemustest, sensitiiv Helle Annikost, samuti uurimistöökus usundilise materjali kogumisega kaasnenud mõtetest ning probleemidest.

Kadri Viires (EKA) selgitas Slovakkia ungarlaste juurde korraldatud

kogumisretke näitel seda, mis kunstnike välitöödel huvitab ja kuidas nad oma eesmärgile jõuavad. Esineja meenutas ka varasemaid EKA kogumisretki, nende põhimõtteid ja oodatavaid praktilisi lõpptulemusi. Ettekandes toodi pildimaterjali taustal välja tänapäeva Slovakkia ungarlaste igapäevaelu ja rahvusvähemusena elamise probleemid.

Mare Kõiva ja Andres Kuperjanovi (EKM) ettekanne tutvustas talvemaske ja nendega seotud probleeme 2010. aasta Perniku rahvusvahelise Surva maskeerimisfestivali näitel. Arhailiseks Balkanimaade kalendrikombestiku osaks peetav maskeerimine (jõuludest lihavõteteni) on olnud lamba- ja kitsenahkades, rikkalike maskidega ning suuri vaskkelli helistavate noorte meeste tavand. 1960. aastatel tekkis Pernikus maskeerimisfestival, Bulgaaria keskne rahvuslik linnapidustus. Urbaniseerunud keskkonnas liitis kalendritavandi liberaliseerimine eri vanusest, soost ja rahvusest isikuid, lisandusid uued nähtused: arhailisele tavandile lisaks maskeerutakse tänapäeval erinevateks rahvusteks ja ametimeesteks (preester, doktor, politseinik/sõjaväeülem; neegrid jt). Välitööd olid seotud Eesti Kultuurkapitali toetatava Eesti-Bulgaaria koostööprojektiga.

AVE TUPITS

EMAKEELE SELTSIS

12. oktoobril 2010 Tartus peetud Emakeele Seltsi kõnekoosolekul oli kolm ettekannet.

Petar Kehayov ja Virve Vihman rääkisid teemal „Labiilsete verbide tekkest keelekontaktide valguses“. Labiilne on verb, mille valents kõigub, ilma et see kajastuks vormi tasandil. Tavaliselt saab sellist verbi kasutada nii transitiivselt kui ka intransitiivselt. Jäi kõla-

ma väide, et eesti keeles on tunduvalt rohkem labiilseid verbe, kui seni on arvatud (uurijate korpusel on hetkel üle 90 verbi). Nende suur arv on seletatav osalt keelesiseste arengutega, osalt kontaktkeelte (eelkõige saksa keele) otsese mõjuga.

Jelena Kallas käsitles eesti ja vene keele liikumisverbide leksikaalsemantilise välja struktuuri eripära. Uurimu-

se teoreetiliseks taustaks oli funktsionaalse grammatika teooria, verbide analüüsimisel lähtus esineja valentsiteooriast ja argumentide realisatsiooni teooriast ning analüüsis kokku 1729 lauset. Esialgne analüüs näitas, et eesti ja vene keele puhul on tegemist erinevate leksikalisatsiooni mudelitega: kui ühesuunalist liikumist väljendavate verbide semantiline struktuur on suuresti sama, siis eesti keele suunatuse/suunamatuse kategooria suhtes neutraalsete liikumisverbide semantiline struktuur on vene vastavate verbide suhtes asümmeetriline.

Irina Külmoja vaatles ettekandes „Mõnda eesti verbigrammatikast slavisti pilguga (ehk mis on õppijale raske ja uurijale huvipakkuv)” erinevaid verbikategooriaid ning pakkus nende verbivormide eesti ja vene vasteid. Eri-list tähelepanu osutas esineja tegumoe, kõneviisi ja taksise kategooriale.

14. detsembril kõneldi Emakeele Seltsi kõnekoosolekul keeleprofiilist.

Tõnu Tender andis oma ettekandes „Eesti keeleprofiili koostamisest: mis? miks? kuidas?” ülevaate keeleprofiilist ja sellest, milleks see on vajalik. Keeleprofiil on keelehariduspoliitika. Selle koostamise eesmärgiks on hinnata keelevaldkonna olukorda ning seada suunised tulevikuks ja tekitada teemakohaseid arutelusid. Keeleprofiili koostamine kavandati kolmes järgus, nii et iga järgu lõpus esitatakse aruanne (raport). Esineja andis ülevaate raporti ülesehitusest (keeled Eestis, nende seis, õigus, õpetamine jne; mitmekeelsus ja keelehariduse mitmekesisumine, sh Euroopa mõõdikute ja programmide rakendamisest Eestis; arutluse all olevad teemad) ja tutvustas põgusalt Euroopa Nõukogu keeleekspertide aruannet. Ta mainis, et keeleprofiili koostamist pole pidanud kõik riigid/piirkonnad vajalikuks, ning loetles mõningaid, kes on (Austria, Iirimaa, Küpros, Lee-

du, Norra, Ukraina, Ungari jne). Keeleprofiili koostamise eesmärgid võivad riigiti/piirkonniti olla väga erinevad, ka soov seda edaspidi kasutada võib olla erinev, see võib jääda ka lihtsalt tekstiks. T. Tender rõhutas keeleprofiili vajalikkust, nimetades seda riigi enese hinnanguks, mis läbi viidud Euroopa keeleekspertide abil.

Maie Soll pidas ettekande „Eesti esimestest keelehariduspoliitika ülevaates”. Eesti keelehariduspoliitika prioriteedid on: kuidas tagada keelehariduspoliitika ühtsus, järjepidevus, koordineeritus; kuidas tagada otsuste langetamine analüüside ja uuringute põhjal; kuidas tagada keelevaldkonna arendamiseks vajalikud ressursid. Ta märkis, et keeleuuringuteks raha on, ent keelepoliitikat on vähem uuritud. Teise olulise valdkonnana nimetas esineja eesti keele maine kujundamist ja keeleõppe arendamist. Tagada tuleks eesti keele jätkusuutlik areng ja kasutamine kõigis valdkondades, sealhulgas kõrghariduses. Kolmandana mainis ta keeleoskust kui ressursi, püstitades olulisi küsimusi: kuidas teadvustada keeleoskust kui ressursi ühiskondlikul tasandil; kuidas teadvustada inglise keele kõrval teiste keelte õppimise vajadust; kuidas teadvustada ja tähtsustada võõrkeelte õpet elukestva õppe raames; kuidas muuta eesti keele piirkondlikud erikujud eesti identiteedi kandjana kütkestavamaks. Neljanda valdkonnana nimetas M. Soll õpetajate koolitamist, motiveerimist ja keeleõppe arendamist: kuidas arendada keeleõpetajate koolitussüsteemi; kuidas Euroopa Nõukogu loodud instrumente (nt keelemappi) kõige tulemuslikumalt Eesti haridussüsteemi integreerida. Praegu sõltub täiendusõpe koolijuhil otsusest. Paljudele püstitatud küsimustest annab loodetavasti vastuse uus keelearenduskava.

Kristi Mere andis ettekandes „Mitmekeelsusest ja keeleõppest keelepro-

fiilis" ülevaate sellest, mis keeli meie üldhariduskoolides õpetatakse ja milline keeleoskus on eesmärgiks. Üldiselt peaks koolis omandama emakeele kõrval kahe võõrkeele oskuse. Esimene võõrkeel lisandub õpilastel 3. klassis, teine 6. klassis. Esimese võõrkeelena õpitakse kõige tavapärasemalt inglise, selle järel saksa, prantsuse ja vene keelt. 1990. aastate algul vähenes vene keele osa tuntavalt, nüüd on hakanud tõusma. Teise võõrkeelena lisandubki tavaliselt vene, selle järel inglise, saksa ja väga vähesel määral prantsuse keel. Kolmanda võõrkeele õppimise võimalus tuleb 10. klassis, siis valitakse sageduse järjekorras saksa, prantsuse, vene ja inglise keelt. Peale nimetatud nelja õpetatakse Eestis veel rootsi, jaapani, ladina, hispaania, hiina, soome keelt jt.

Eestlastest õpilaste emakeeleoskust (funktsionaalset lugemisoskust) on hinnatud PISA-uuringute järgi heaks. Märgitud on teiste keelte, eriti inglise mõju. Vene keele vastu võiksid eesti õpilased asjatundjate arvates rohkem huvi tunda. Inglise keele õpetamise puhul on leitud, et seda õpivad õpilased hea meelega, kaasa tuleks aidata õpetajate ettevalmistamisele ning täiendusõppele. Saksa ja prantsuse keelt õpitakse vähem, tuleks luua projekte nende keelte õpetamise motiveerimiseks ning ette valmistada ka mitme keele õpetajaid.

MARE VALGE,
ANNIKA HUSSAR

KUUES MUUTUVA KEELE PÄEV

5. novembril 2010 toimus juba kuundet korda muutuva keele päev. Seda korda oli konverentsipäevale kavandatud ka tuumverbide töötuba. Vastavateemalisi ettekandeid koguneti kuulama Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituuti. Üritus korraldati riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu” toel. Esinejate seas oli Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli teadlasi, doktorante, magistrante. Peetud üheksa ettekannet kirjeldasid keele muutumist eri vaatenurkadest, väljakuulutatud teemast tulenevalt keskenduti peamiselt verbidele.

Sissejuhatuseks andis Ilona Tragel (TÜ) põgusa ülevaate varasematel muutuva keele päevadel käsitletust.

Petar Kehayov, Liina Lindström ja Ellen Niit (TÜ) tõid oma ettekandes „*Mis see olgu?* Ühest küsilausest üübist” välja Kihnu murrakus leiduva tüübi, milles öeldisverb on möönva kõneviisi lõpuga *-ga / -gä* või *-ka / -kä*. Analoogilisi küsilauseid kasutatakse ka läti keeles,

kus nad moodustatakse hortatiivse partikli *lai* abil, ja liivi keeles, millele on vastavas kontekstis omane nii hortatiivne partikkel *laz* kui ka imperatiivi 3. isiku verbivorm. Autorid selgitasid nimetatud konstruktsiooni funktsioone ja esitasid oma versiooni selle kohta, kuidas niisugune küsilausetüüp võib olla kujunenud.

Pille Eslon ja Katre Õim (TLÜ) oletasid oma ettekandes, et verbi indefiniitsus ja objektikäände kasutamine võivad olla seotud. Ajakirjandustekstide ja fraseologismide verbikasutuse põhjal püüti näidata, mis võib tingida partitiiv- ja perfektiivverbide kasutamise aspektverbidele omases kontekstis. Ettekandest selgus, et seda soodustavad eesti keeles olemas olevad eeldused, nagu objekti kvantifitseerimise ja verbi tegevuse definiitsuse/indefiniitsuse või aspektilisuse määramise interpretatiivsus, substantiividega seotud muute-morfoloogilised protsessid, muutkondade lihtsustumine jmt.

Anni Jürine (TÜ) keskendus ettekan- des „Semantilise häägusest polüsee- miani: mõne kaassõnaühendi tähenduse tajumisest” kaassõnafraasile kui tervik- likule üksusele. Selgus, et kaassõna- ühendite tähenduse tajumine sõltub kontekstist: ühelt poolt omistavad kaas- sõnaühendeile erinevaid tähendusvar- jundeid konstruktsioonid, milles nad esinevad, teisalt on oluline ka kaassõna- ühendi enda tähenduspotentsiaal.

Siiri Pärksoni (TÜ) ettekanne kandis pealkirja „Dialogsüsteemi kasutajate lingvistilise käitumise muutumine võ- lur Ozi kahe eksperimendiseeria näol”. Võlur Ozi eksperiment on katse, mille käigus uuritakse inimeste suhtlemis- mustreid, kui nad kõnelevad (või arva- vad end kõnelevat) arvutiga. Ettekan- des võrreldi kaht eksperimendivooru, millest üks viidi läbi 2000. aastal ning teine 2009. aastal. Oma uurimuse olu- lisemate tulemustena tõi S. Pärkson välja, et katseisikute keel ja õigekiri olid mõlemal juhul võrdlemisi korrekt- sed, küll aga oli suurenenud ingliskeel- sete väljendite määr. Samuti märkas ta, et sagenenud oli teemast kõrvale- kaldumine ning „vestluspartneri” isiku vastu huvi tundmine. Ilmnes, et arvuti- kasutajate keelises käitumises mängi- vad olulist rolli võluri keeletarvitus ning liidese kujundus.

Heete Sahkai (EKI) ja Kadri Muischneki (TÜ) ettekanne andis üle- vaate verbi *minema* sisaldavatest algus- ja tulevikukonstruktsioonidest, taust- aks perifrastiliste verbide klassifikat- sioon. Ettekan- des jõuti järeldusele, et vormiliste, semantiliste ja produktiivsuse- ga seotud kriteeriumide alusel paigu- tavad vaatluse all olnud konstruktsio- nid väljendverbide ja abiverbikonst- ruktsioonide kontiinumile. Kusjuures selle erinevatesse otstesse jäävad konst- ruktsioonid on sarnase tekkemehhanis- miga.

Kristi Pällin (TLÜ) keskendus ette- kan- des „Soome verbide *mennä* ja *lähteä*

corpusepõhine võrdlus kontseptuaalse semantika vaatenurgast” nende verbide funktsioonidele ning kontekstidele. Pike- malt peatus ta verbide *mennä* ja *lähteä* ning *ma*-infinitiivi ühenditel. Kokkuvõt- tes tõdes ta, et kuigi verb *mennä* tuleb korpuses sagedamini esile, on *ma*-infini- tiiviga seoses tavalisem *lähteä*-verb.

Piia Taremaa (TÜ) kirjeldas ettekan- des „*Käib küll*. Pilguheit verbile *käima*” põgusalt verbi *käima* funktsioone ja kontekste viimase sajakonna aasta lõi- kes. Eesti kirjakeele corpusele tugine- des vaatles ta verbis *käima* peituvat lii- kumisviisi ja suunalisuse komponentide mõju lause argumentstruktuurile, ana- lüüsis verbiga seoses ilmnenud aren- guid ning esitas erinevaid kasutus- võimalusi hõlmava võimaliku tähen- dusvõrgustiku.

Külli Habicht ja Ilona Tragel (TÜ) andsid ülevaate *saama*-verbi polüsee- mususest. Ennekõike vaatlesid nad kõne- aluse verbi grammatilisi funktsioone ning nende arengut eesti kirjakeeles, tehes seda grammatiseerimise teooriast lähtuvalt. Ettekan- dest selgus, et *saama*-verbi kesksed leksikaalsed tähen- dused on 'õnnestuma', 'omama', 'muutu- ma'; *ma*- ja *da*-infinitiiviga seoses tõuse- vad esile modaalsed tähendused; mi- neviku partitsiipidega kombineerudes moodustab *saama* passiivseid-resulta- tiivseid konstruktsioone. Samuti peatu- sid autorid vanema eesti kirjakeele perioodil aset leidnud n-õ sundgram- matiseerimisel, mil religioossete tekstide tõlkimise käigus võeti *saama*-verb tarvitusel tuleviku abiverbina.

Pille Penjam (TÜ) vaatles eesti kirja- keele subjektiliste ja adessiivadverbiaa- liga *tarvitsema*-konstruktsioonide gram- matiseerumist eri tüüpi modaalsuste väljendusvahendiks, nende funktsiooni ja kasutamise piiranguid. Ettekan- dest ilmnes, et *tarvitsema*-konstruktsioonide hulgas eristuvad selgelt episteemilised ja mitteepisteemilised juhud. Kui epis- teemilist modaalsust grammatiseeru-

nuna väljendab ainult eitav subjektiline *tarvitsema*-konstruktsioon, siis mitte-episteemilistes lausetes ei saa *tarvitsema*-konstruktsioonide vaheldumist taandada verbi jaatavate ja eitavate konstruktsioonide erinevusele.

Päeva lõpetuseks nentisid korraldajad, et konverentsi võib pidada kordaläinuks. Ettekandeid oli tänavu küll

mõnevõrra vähem kui möödunud aastatel, kuid kuulajate huvi on konverentsi vastu endiselt suur. Seitsmes muutuva keele päev toimub 2011. aasta sügisel Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis.

HELEN KÕRGESAAR,
MIINA NORVIK

UUDISEID VANA KIRJAKEELE UURIJATE TÖÖMILT

2010. aasta novembri keskel oli Tartu Ülikoolis kaks sisukat päeva täidetud vana kirjakeele teemaliste üritustega. 11. novembril tähistas oma 75. sünnipäeva TÜ kauaaegne õppejõud ja eesti kirjakeele sõnavara uurija emeritdot-sent Valve-Liivi Kingisepp. Pidupäeva puhul esitleti värskelt trükist ilmunud raamatut „Heinrich Gösekeni grammatika ja sõnastik 350”, mille koostajateks Valve-Liivi Kingisepp, Kristel Ress ja Kai Tafenau. See mahukas väljaanne on valminud kahes järgus. Gösekeni saksa-ladina-eesti sõnastiku töötlemine ning tänapäeva eesti keele märksõnade ja tähendustega varustamine on olnud V.-L. Kingisepa ja tema juhendatava doktorandi K. Ressi mitme aasta pikkuse töö tulemus. Hilisem tööjärg hõlmas Gösekeni keeleõpetuse uustrüki ja tõlke ettevalmistamist, millega on tegelnud Kai Tafenau. Valminud 768-leheküljeline raamat koondab endas XVII sajandi mahukaima keeleõpetuse kogu tema rikkuses.

Gösekeni sõnastiku uusväljaanne sisaldab umbes 10 000 märksõna, paljud neist mitmesõnalised. Eestikeelsete üksiksõnade arv on selles teoses niisiis veelgi suurem. Esindatud on igapäevase eluoluga seotud leksika (nt *külimit*, *maavanker* 'talupojavanker', *rangid*), loodussõnavara (nt *metsapuu*, *tork* 'toonekurg', *urmama* 'punguma'), inimese ja ta terviseiga seotud leksika (nt *kongnina*, *külmtoibi* 'palavik'), ühiskonnaelu

sõnavara (nt *maasaks*, *paarirahvas* 'abielurahvas', *perevanem*), palju fraase (nt *mine hiire hinge ning kassi kaela peale*; *tema nahk võeti mõisas ära* 'ta sai mõisas peksta') jpm. See väljaanne võimaldab seni põhjalikemat sissevaadet XVII sajandi leksikasse.

Raamatu esitlemine V.-L. Kingisepa sünnipäeval oli sümboolne, sest idee koostada seda tüüpi sõnastik pärines just temalt ja kogenud sõnavarauurijana oli ta ka sisulise töö eestvedajaks. Õnnitluskoosviibimisel võtsid sõna Tõnu Seilenthal, Karl Pajusalu, Külli Habicht. V.-L. Kingisepp ise andis kohalolijatele humoorika ülevaate enda jõudmisest vana kirjakeele uurimise juurde ning Gösekeni kolmest tulemisest tema ellu.

12. novembril toimus TÜ nõukogu saalis traditsiooniline, seekord juba X vana kirjakeele päev, kus kohtusid Soome, Ungari, Rootsi ja Eesti vana kirjakeele uurijad. Päev oli sisutihe: kuulati 14 teadusettekannet ning arutleti ka edasise koostöö võimaluste üle. Ettekanded keskendusid nii üldisematele meetodilistele ja materjali spetsiifikaga seotud probleemidele kui ka oluliste perioodide ja üksikallikate keelele.

Pärast Karl Pajusalu avasõnu tutvustasid V.-L. Kingisepp ja K. Ress oma ühisettekandes eelmisel päeval esitletud teose, H. Gösekeni sõnaraamatu koostamise põhiprobleeme. Sõnaraamatu keelesuuna muutmisega kaasnes

hulgaliselt struktuurimuutusi ja hädavaajalikkude rekonstrueerimist. Mõõdapääsmatuks osutusid ka mõningad subjektiivsed tõlgendusotsustused, sest tegemist on arhailise materjaliga, mis ei pruugi tänapäeval esile tulla isegi murdeallikates. Koostajate põhieesmärgiks oli siiski sõnaraamatu materjali võimalikult täpne edasiandmine. Konkreetsete probleemidena tuli ettekandes juttu algsõnastiku märksõnapesade lahutamisest, tänapäevaste märksõnade leidmise paigutisest raskusest ning tähenduste seletamisest.

Raimo Raag (Uppsala Ülikool) tutvustas H. Gösekeni XVII sajandi eesti keele kasutusala kirjeldajana. See oli huvitav keelesotsioloogiline pilguheit XVII sajandil trükitud raamatute kasutajaskonnale. Gösekeni keeleõpetuse eessõnas on mainitud kolme põhilist gruppi, kellele eesti keele oskus eriti vajalik: vaimulikke, aadlikke ja linnakodanikke. Nimetatud on ka Tallinna rae ja gildide liikmete vajadust keelt õppida. Veel rõhutab Göseken, et eesti keelt tuleb õppida iseseisvalt ja tegeliku pruugi järgi, sest seda keelt ei õpetata kusagil. Ehkki Gösekeni keeleõpetuse sissejuhatuses puuduvad andmed tema kaasaja eesti keele kirjaliku kasutamise kohta, on seal mainitud ta auväärsete eelkäijate, eeskätt H. Stahli ja J. Gutsaffi töid ning 1656. aasta lauluraamatut. Gösekeni raamatu sissejuhatus eesmärgiks oli käsiraamatu ilmumist õigustada, oma toetajaid ja sõpru tänada ning kindlasti ka huvilisi lugejaid leida.

Kaisa Häkkinen (Turu Ülikool) pühendas oma faktirohke ettekande Stockholmis elanud ja tegutsenud vaimulike tähtsusele soome kirjakeele arenguloos. Stockholmis elas XVI sajandi 20. ja 30. aastatel palju soomlasi, kellele reformatsiooni tulemusena peeti soomekeelseid jumalateenistusi. Stockholmis rae vastav otsus pärineb 1529. aastast ning 1533. aastast haka-

ti Stockholmis pidama soomekeelseid jutlusi. Selle eelduseks oli aga kirjalike materjalide olemasolu juba enne praeguseks teada olevate esimeste soomekeelsete raamatute ilmumist. Ettekandes käsitleti nn Stockholmis tekste, mis ei ole küll täpselt dateeritud. Ettekandes oletati, et Stockholmis võis esimene soomekeelne jutlustaja olla Mathias Johannis Westh, kes on jätnud jälje soome kirjakeele ajalukku ka 1546. aastast pärineva nn Westhi koodeksiga. Niisiis jäi kõlama huvitav mõte, et soome kirjakeel on võinud sündida Stockholmis.

Kai Tafenau (Eesti Ajalooarhiiv ja TÜ) rääkis Heinrich Gösekeni sõnastiku koostamise põhimõtetest. 1660. aastal trükkis jõudnud sõnaraamatus, mis on põhijoontes tähestikulise ülesehitusega, võib näha jälgi ka esialgselt temaatilisest korrastusest. Esineja tutvustas sõnaraamatus olevaid mõisterühmi, mis hõlmavad näiteks kohtusõnavara, kaubandussõnavara ja vaimulikkude sõnavara. Avastuslik oli K. Tafenau järeldus, et Gösekeni kohati üllatavat märksõnavalikut võib selgitada Jan Amos Komenský XVII sajandil väga populaarse ladina keele õpiku „Janua linguarum reserata” eeskujuga.

Riitta Palkki (Soome Kodumaa Keelte Uurimiskeskus) tutvustas soome vana kirjakeele sõnaraamatu koostamise etappe alates 1896. aastal tekkinud ideest kuni tänapäevase süstemaatilise arvutipõhise sõnastikutööni. Selle mahuka ja suuri eeltöid nõudnud teose esimene osa (A–I) ilmus 1985. aastal, teine osa (J–K) 1994. aastal. Teine osa sisaldas esimesest tunduvalt rohkem materjali ja toetus juba tekstikorpustele. Kolmanda osa koostamisel tekkis aga probleeme arvutirakendustega, sest koostamise ajal on materjali hulk kuuekordistunud – see osa valmib 2011. aasta lõpuks. Kõik kolm osa tahtakse lähitulevikus ka võrgus kättesaadavaks teha. Kahjuks on aga selle kapi-

taalse ja väärtusliku sõnaraamatu koostamise edasine saatust (vahemik O–Õ) praegu ebamäärane.

Kaisa Lehtosalo (Turu Ülikool) tutvustas seal koostatavat Mikael Agricola teoste sõnaraamatut. Märksõnadeks on selles võetud kõik Agricola teostes esinenud sõnad, kaasa arvatud näiteks ladina tsitaatsõnad, sest põhieesmärgiks on Agricola tekstide mõistetavaks tegemine tänapäeva lugejale. Praegu ollakse koostamisel *k*-tähe juures. Tegemist on esimese täieliku ülevaatega soome kirjakeele isaks peetava Agricola leksikast. Huvitav on asjaolu, et umbes 60 % Agricola sõnavarast on kasutusel ka tänapäeva soome keeles. Ettekandes tutvustati sõnaraamatu koostamise põhimõtteid ja sõnaartikli ülesehitust ning puudutati mõningaid materjali koondamisel ja märgendamisel tekkinud tehnilisi probleeme.

Annika Kilgi (TLÜ) käsitles tähendusgrammatikalt vormigrammatikale üleminekut eesti keelekirjanduses alates Heinrich Stahlist ja Johannes Gutsloffist kuni XIX sajandi grammatikakirjeldajateni. Kui varasemates grammatikates ehitati paradigmad üles ladina keelest lähtudes semantilisel printsiibil, siis XIX sajandil hakati senisele kirjeldusviisile alternatiive otsima. Eesti keele sõnavormide varasemast täpsemat kirjeldamist võib näha alates Johann Hornungi grammatikast (1693). Noomeni morfoloogia kirjeldamisel võttis üleminek tunduvalt rohkem aega kui verbivormistiku puhul. Veel „Beiträge...” perioodil XIX sajandi alguskümnenditel toimus nn käände-arutelu ja morfeemide vähehaavaline käänetega vastavusse seadmine. Uutelt alustelt lähtuva grammatika koostamine ja vormikesksele lähenemisele üleminek ei olnud niisiis kiire ega ühemõtteline.

Aivar Põldvee (TLÜ ja EKI) keskendus oma intrigeeriva pealkirjaga ettekandes „Mis juhtus Puhja kiriklas?”

Andreas ja Adrian Virginiusele omistatavale Vana Testamendi käsikirjale, mille algversioon valmis ilmselt 1680. aastate lõpus Johann Hornungi kaasabil Puhja kirikumõisas. Käsikiri ise on säilinud tundmatu isiku ümberkirjutusena. Tähelepanuväärne on selle käsikirja uuenduslik, tänapäevase kirjaviisiga üllatavalt sarnane ortograafia, mis aga mingil põhjusel käibele ei läinud. Ettekandes esitati ka täpsustatud ülevaade XVII sajandi lõpukümnenditel kasutatud kirjaviiside kronoloogiast.

Tartu Ülikooli vana kirjakeele uurimigrühma liikmete Külli Habichti, Pille Penjami ja Külli Prillopi ühise teekanne puudutas eesti vana kirjakeele korpuse morfosüntaktilisel märgendamisel tekkinud sõnaliigimärgenduse probleeme. Korpusetekstide märgendamisel kasutatakse K. Prillopi loodud elektroonilist töövahendit VAKKER. Lähtutakse EKG-s eristatud 12 sõnaliigist, mida on täiendatud mõne vanade tekstide puhul otstarbekaks osutunud sõnaklassimärgendiga, nagu *artikkel*, *nimisõna* (nimi), *partitsiip*, *muutumatu täiendsõna*. Ettekandes toodi näiteid juhtumitest, mil sõnaliikide märgendamine on osutunud problemaatiliseks üksuse arhailisuse (k.a laenulisuse) või tänapäevasest erineva funktsiooni tõttu. Põhiprobleemid on seotud ühelt poolt eri määrsõnaliikide, teisalt kaasõnade ja määrsõnade eristamise ning ka leksikaliseerunud tegusõna- ja nimisõnavormidega, millest on kujunenud uusi määrsõnu.

Tanja Vaittinen (Turu Ülikool) analüüsis soome vana kirjakeele naissugu tähistavaid tuletisi ja liitsõnu, nt *naiskuningas*, *sotanainen* 'naissõdalane', *kuningatar*, *ruotsikko* 'rootslanna'. Selle huvitava ettekande materjal hõlmas nii tekstides kui ka sõnaraamatutes kasutusel olnud naissoosõnu 1540. aastatest kuni XIX sajandi lõpuni. Ettekandest selgus, et sageli on sõnaraama-

tutes sisalduvad naissoosõnad loodud võõrkeelsete naissoosõnade vasteteks.

Kristiina Ross (EKI) analüüsis Kambja pastori Heinrich Andreas Erxlebeni 1796. aastal väljaantud lõuna-eestikeelset Vana Testamendi lühendatud väljaannet, millel on ootamatuid kokkupuutepunkte Andreas ja Adrian Virginiusele omistatava põhjaeestikeelse Vana Testamendi käsikirjalise tõlkega. Peale Virginiuste tõlke mõju võib Erxlebeni väljaandest leida aga ka seoseid 1739. aastal ilmunud põhjaeestikeelse täispiibliga, Lutheri saksakeelse tõlke ja heebreakeelse algtekstiga. Ehkki terviklik lõunaeestikeelne Vana Testament kunagi trükki ei jõudnud, võib Erxlebeni väljaande põhjal oletada lõunaeestikeelse Vana Testamendi diskursuse olemasolu XVIII sajandil.

Péter Pomozi (Budapesti Loránd Eötvösi Ülikool) tutvustas põhjalikult lõunaeesti vana kirjakeele omapärase mälestise, katoliikliku käsiraamatu „Agenda Parva Brunsbergae” kultuuriloolist tausta ning otsis põhjendusi selle allika silmapaistvalt heaks hinnatud ortograafiaale ja rahvapärastelt elavale keelele. See 1622. aastal ilmunud ladinapäraselt kirjaväisi kasutatav raamat lähtus Tartu jesuiitide kolleegiumis kujundatud tõlkimistraditsioonist. Ettekan-des tutvustati kolleegiumi rajajaks olnud Poola kuninga ja Liivimaa suurvürsti István Báthory teeneid haritud humanistina, kelle kultuuripoliitika toetas haridust ja tõlketegevust ka kunagisel Liivimaal.

Elina Palola (Oulu Ülikool) andis põhjaliku ülevaate oma soome rahvalaulukeele *k*-lõpulisel vormel käsitleva väitekirja põhitulemustest. Materjali allikaks olid Christfrid Gananderi „Mythologia Fennicas” sisalduvad rahvalaulutekstid ja ka Gananderi sõnaraamat. Analüüsi aluseks oli võrdlus muude talletatud rahvalaulutekstidega. Selgus, et Ganander kasutas sõnalõpulist *k*-d sagedamini kui ta kaasaeg-

sed, kuigi selle morfeemi kasutamine ei olnud täiesti süstemaatiline. Ebaootuspäraseid näiteid selgitas E. Palola asjaoluga, et Ganander võis ühest rahvalaulust kasutada erinevaid kirjanepäraseid ning toetuda ka enese kogutud materjalile, mis ei ole teistesse kogudesse jõudnud. Seda ilmestavad näiteks haruldased latiiivi *k*-d sisaldavad adverbid *muunnak* 'mujale' ja *kunnak* 'kuhu'. E. Palola jõudis üldistuseni, et Gananderi talletatud rahvalaulukeel on mõjutanud ka sõnaraamatute ja grammatikate soome keele kirjeldust.

Peeter Roosimaa (TÜ) käsitles Mt 10,38 ja Lk 14,27 küsitavat tõlget. Kui saksa, inglise, vene ja soome keelde on Lk 14,27 tõlgitud: „Ja kes ei kannu oma risti ja tuleb minu järel, see ei või olla minu jünger,” siis eestikeelses tõlkes on üks eitus rohkem: „Kes ei kannu oma risti ega käi minu järel, see ei või olla minu jünger.” Selgub, et selline küsitav tõlgendus esineb juba esimeses trükki jõudnud eestikeelses Uue Testamendi tõlkes, 1686. aastal ilmunud Wastses Testamendis. Kuigi sellist tõlgendust ei toeta ei Lutheri tõlge ega ka kreeka-keelne algtekst, võeti see küsitav tõlge Pilitveres üle ka põhjaeestikeelses Uude Testamendi.

Vana kirjakeele päevad, mis paari- kolme aasta tagant toovad kokku uurijad Eestist, Soomest, Ungarist ja mujalt, on nüüdseks saanud meeldivaks traditsiooniks. 2010. aasta vana kirjakeele päeva puhul rõõmustas peale osalejate elava huvi ka ürituse geograafilise haarde laienemine (esmakordselt osales Raimo Raag) ja interdistsiplinaarsuse lisandumine, sest esinejate hulgas olid ka ajaloolane Aivar Põldvee ja usuteadlane Peeter Roosimaa. Traditsioon ei katke, sest järgmine vana kirjakeele päev on Turu Ülikooli kolleegidel juba kavandamisel.

KÜLLI HABICHT,
KAI TAFENAU

LÜHIKROONIKA

• 2. märtsil korraldas UTKK Tallinnas Kirjanike Majas Friedebert Tuglase ja Karl Ast-Rumori 125. sünniaastapäevale pühendatud õhtu „Uned tõelisusest”. Toomas Haug kõneles Tuglase 1918. aasta suvest, Janika Kronberg tutvustas Karl Ast-Rumori tegevust aastail 1939–1941, Peeter Oleski ettekanne oli Tuglase esteetilisest terminoloogiast. Tiit Pruuli arutles teemal, kas minna reisile Tukla või Astiga, Jaan Unduski ettekanne kandis pealkirja „Panteism ja inimsuhted. Friedebert Tuglase elutundest”.

• 10. märtsil Tartus toimunud ES-i kõnekoosolek oli pühendatud Mati Ereli 70. sünnipäevale. Ettekannetega esinesid Heli Laanekask („Koidula mitmekeelne lause”), Liina Lindström („*Mind huvitab. Ühest kogejalausest eesti keeles*”) ja Helen Plado („Eesti keele rindlauselised tingimuskonstruktsioonid”).

• 11. märtsil tähistati emakeelepäeva Rootsis Göteborgi Eesti Kodus, kus TÜ teadur Kristiina Praakli esines ettekandega „Emakeel ja kultuur uues kontakt-situatsioonis”.

• 14. märtsil anti Eesti Kirjandusmuuseumis Maire Salale, Anni Oraveerile ja Ellen Randojale üle Vabariigi Presidendi rahvaluule kogumispreemiad. Riigipea tänukirja sai Pille Kippar (TLÜ), kes on rahvaluule arhiivile üle andnud 5200 lehekülje jagu kolmekümne aasta vältel (1973–2004) kogutud tudengifolkloori.

• 14. märtsil tähistati Tallinnas Rahvusraamatukogus emakeelepäeva ettekandekoosolekuga „Kauni emakeele kaitseks – meie igapäevasest kõnepruugist”. Ettekannetega esinesid Peep Ilmet („Eesti keelte Paabel”), Anu Lamp („Kuidas gümnaasiumi lõpetaja kõneleb?”), Õie Alt („Kes kõneleb, see külvab, kes kuuleb, see lõikab”), Einar Kraut („Mis keeles kõneleb meiega Eesti? (kõnest Rahvusringhäälingus)”). Loeti ette Peeter Oleski ettekande („Kas võim on õige, kui keel on vale?”) teesid.

• 15. märtsil kaitses Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituudi doktorant Anneli Baran doktoritöö „Fra-seologismide semantika uurimisvõimalused” (juhendaja Arvo Krikmann, oponent Outi Lauhakangas).

• 16. märtsil toimunud Eesti Keele Instituudi seminaril kõneles Geda Paulsen teemal „Sotsiaalne mõõde keeles soome keele kausatiivtuletiste näitel”.

• 17. märtsil esines Tallinnas toimunud Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse seminaril Piret Kruuspere, kes kõneles Madis Kõivu mäldraturgiast kolme näidendi põhjal: „Tagasitulek isa juurde” (1992), „Stseene saja-aastasest sõjast” (1998) ja „Lõputu kohvijoomine” (2008).

• 19. märtsil Tartus peetud XXIII orientalistikapäeval tähistati eesti tuntuima arabisti ja iranisti, islamiuurija, tõlkija, esseisti ja entsüklopedisti, Koraani eestikeelse esmatõlke autori Haljand Udami 75. sünniaastapäeva. Ettekannetes käsitleti H. Udami loomingulist pärandit ning tema uurimisvaldkondadega seotud kultuuri- ja ajaloo aktuaalseid probleeme. Esinejate seas olid Tarmo Kulmar, Artur Laast, Elo Süld, Peeter Raudsik, Siim Lill, Laur Järv, Vladimir Sazonov, Andres Herkel ja Ülle Udam.

• 24. märtsil peeti Tallinnas Emakeele Seltsi aastakoosolek. Ettekandega esines Annika Kilgi, kes kõneles Anton Thor Helle toimetajakäekirjast. Järgnes ametlik osa. ES-i 91. tegevusaastast tegi kokkuvõtte seltsi teadussekretär Killu Paldrok. ES-i auliikmeteks valiti Valve-Liivi Kingisepp ja Mati Ereli.

• 30. märtsil korraldasid A. H. Tammsaare muuseum ja TLÜ eesti keele ja kultuuri instituut Tallinnas A. H. Tammsaare muuseumis ümarlaua „Kas naiskirjandus on olemas?”. Ümarlual arutlesid Elo Lindsalu (TLÜ), Tiina Ann Kirss (TLÜ), Johanna Ross (EKM), Kadri Tüür (EKM), Liina Lukas (UTKK) ja Reet Laja (Eesti Naisuurimis- ja Teabekeskus). Vestlust juhtis Maarja Vaino.